

האקדמיה ללשון העברית

חידון לחנוכה

1. מאיזו שפה קיבלנו את שם החודש כְּסֵלוֹ?

א. ארמית

ב. יוונית

ג. בבליית (אכדית)

ד. פרסית

הסבר: שמות חודשי השנה העברית המשמשים בימינו הם שמות החודשים בלוח השנה הבבלי, וגולי בבל הם שהכניסו אותם אל התרבות העברית. שם החודש כסלו נזכר פעמיים במקרא – בספר זכריה ובספר נחמיה.

2. מהו השם המסורתי של החנוכייה?

א. מְנוֹרָה

ב. חשמונאית

ג. מנורה מתומנת

ד. מנורת חנוכה

הסבר: השם חנוכייה הרגיל בימינו, מקורו בספרות היהודית (לאדינו), ומי שהביאה לו את עיקר פרסומו הייתה חמדה בריהודה, רעייתו של אליעזר בריהודה.

[להרחבה](#)

3. הנר דולק או דלוק?

א. הנר דולק

ב. הנר דלוק

ג. שתי התשובות נכונות

הסבר: כבר בספרות חז"ל אנו מוצאים נרות דולקים לצד נרות דלוקים. בפעלים המציינים מצב יש שצורות בינוני פועל וצורות בינוני פועל משמשות בלא הבדל משמעות, כגון זועף וזעוף, עוסק ועסוק, דולק ודלוק.

[להרחבה](#)

4. איזו מילה יוצאת דופן בשורשה?

א. גר

ב. נוֹרָא

ג. דִּינּוּר

ד. מְנוּרָה

הסבר: שורש המילה נוֹרָא הוא יר"א (לשון מורא ופחד), ואילו השורש של שאר המילים הוא נו"ר – שורש המציין אור ואש.

5. נס פך השמן או נס פח השמן?

א. פך השמן

ב. פח השמן

ג. שתי התשובות נכונות

הסבר: בהקשר של חג החנוכה נכון לדבר על פך השמן. פך (וברבים פְּכִים) הוא יכד קטן, כלי קטן לנוזלים. לעומתו פֶּח הוא ביסודו 'לוח מתכת דק', ובעברית החדשה המילה משמשת גם לציון 'כלי קיבול העשוי פחי' ובעיקר 'מִקְל של פחי', כגון פח דלק.

[להרחבה](#)

6. איזו מילה אינה מציינת פד?

א. מְגִס

ב. אֶסוּף

ג. קִזְקוּן

ד. קִיתוּן

הסבר: מְגִס הוא קערה גדולה, בעיקר למרק.

7. כיצד נקרא הסביבון בלשונו של חיים נחמן ביאליק?

א. כְּרֶכֶר

ב. סב סב

ג. גִּלְגִּלוֹן

ד. חֲזַרְזַר עוֹפְרֶת

הסבר: כל השמות הכתובים כאן שימשו בעבר ל'סביבון', אך רק את הכְּרֶכֶר חידש ביאליק – על שום שהסביבון מכרכר (מקדד ומקפץ). את המילה סְבִיבוֹן חידש איתמר בן אבי"י.

8. איזו מילה אינה יוונית במקורה?

א. מלפפון

ב. תיאטרון

ג. שחמט

ד. פסנתר

הסבר: המילה שחמט מקורה בפרסית: "שאה מת" (המלך מת).

9. איזו מילה אינה נזכרת בתנ"ך?

א. יָוֹן

ב. חֲנֻכָּה

ג. מִכְּבִּי

ד. לְבִיבָה

הסבר: שם הייחוס מִכְּבִּי או מִכְּבִּי הגיע אלינו תחילה בתעתיקו היווני. משערים שמקור הכינוי במילה העברית מִכְּבִּי ('פטיש', משורש נק"ב), אך לימים גבר דווקא הכתיב בכ' – כנראה בעקבות מדרש השם כראשי התיבות "מי כמוך באלים י (שם ה')".

10. "לביבה חמה ומתוקה" – מדוע הלביבה בשיר מתוקה?

א. כי בחלק מעדות ישראל נוהגים לאכול את הלביבות עם רסק תפוחים

ב. כי את הלביבה הקלסית מכינים מתפוחי אדמה מתוקים (בטטות)

ג. כי בעבר שימשה המילה 'לביבה' לציון מאכל הדומה יותר לסופגנייה

ד. הלביבה אינה מתוקה. זו טעות בשיר, שמקורה ברצון למצוא חרוז ליחנוכה

הסבר: שם המאכל לְבִיבָה מקורו בספר שמואל, ועל פי המסופר שם היו הלביבות עשויות מבצק ובושלו במִשְׁרָת (כנראה סוג של מחבת). בלשון התחייה שימשה המילה לְבִיבָה בעיקר לציון מאכל מטוגן בשמן העשוי מבצק מתוק, רך ונפוח, ולימים נתייחדה לילאטקעי (יידיש) – מאכל מטוגן מבליחה כלשהי, ובייחוד מתפוחי אדמה וביצים.

[להרחבה](#)

11. "מעוז צור ישועתי..." – איזו מילה אינה נרדפת למילה מעוז?

א. מבצר

ב. מחסה

ג. מקדש

הסבר: מעוז הוא מחסה, מבצר מוגן. בפיוט הידוע לחנוכה המילים "מעוז צור ישועתי" הן כינוי לקב"ה על פי הכתוב: "הָיָה לִי לְצוֹר מְעוֹז לְבַיִת מְצוּדוֹת לְהוֹשִׁיעֵנִי" (תהלים לא, ג).

[להרחבה](#)

12. "יונים נקבצו עלי / אזי בימי חשמינים" (מתוך "מעוז צור")

באיזו משמעות לא שימשה המילה המקראית "חשמינים" לאורך הדורות?

א. שרים חשובים

ב. מתתיהו ובניו

ג. מלאכים

ד. כוהני דת נוצרים בכירים

הסבר: מקור המילה חשמינים בספר תהלים: "נאֶתְּנוּ חֲשָׁמִינִים מְנֵי מְצָרִים... (סח, לב), ולפי הפירוש הרווח הכוונה לשרים חשובים. בימי הביניים נתייחדה המילה לציון קרדינלים נוצרים, ויש שהשתמשו בה ככינוי לחשמונאים בגלל דמיון הצליל – כמו בפיוט "מעוז צור".

13. איזו מילה אינה מן השורש הל"ל?

א. (הנרות) הָלָלוּ

ב. (להודות) וּלְהַלֵּל

ג. הִלַּת (הירח)

ד. הִלְוָה

הסבר: הָלָלוּ הוא כינוי רמז שפירושו 'האלה', 'האלו'. יש הרואים במילה הללו, המוכרת בעברית למן ספרות ימי הבית השני, ריבוי של כינוי הרמז הלה (המוכר מלשון המשנה), ויש הרואים בו גלגול של כינוי הרמז לרבים אֶלוּ.

14. "סורה חושך, הלאה שחור!" – איזו צורה דקדוקית היא "סורה"?

א. עבר

ב. מקור

ג. ציווי מוארך

ד. עתיד מקוצר

הסבר: צורות בציווי מוארך (צורות ציווי בתוספת הארכה של סיומת הֶה) רווחות למדי במקרא, והן משמשות לזירוז ולהדגשת הציווי. בימינו אפשר למוצאן בעיקר בלשון השירה והספרות היפה.

15. "נרות הדליקו, יהי אור בבית" – איזו צורה דקדוקית היא "יהי"?

א. עבר

ב. מקור

ג. ציווי מוארך

ד. עתיד מקוצר

הסבר: צורות העתיד המקוצר שייכות למערכת הזמנים של לשון המקרא. צורות אלו מביעות ציווי, כגון "יהי אור" או איווי (איחול, משאלה, בקשה וכדומה), כגון "יהי שלום בְּחֵילְךָ שְׁלֹחַ בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ".

[להרחבה](#)

16. "אז רבי קלמן שינס את מותניו" (מתוך השיר "מעשה בלביבות")

איזה ביטוי קרוב בהוראתו ל"שינס מותניו"?

א. אזר חלציו

ב. אורו עיניו

ג. הוקיר רגליו

ד. משך בכתפיו

הסבר: שני הביטויים 'שינס מותניו' ו'אזר חלציו' לקוחים מן המקרא ומציינים הזדרזות לקראת פעולה. הפועל 'שינס' קשה להבנה, אך נראה שביסוד שני הביטויים עומדת תמונה של חגירת חגורה לקראת היציאה לדרך או לקרב.

[להרחבה](#)

17. מה פירוש הצירוף "נר לרגלו"?

א. נעל זוהרת בחושך

ב. נר שמדליקים לזכר אדם שנפטר

ג. מכשול מסוכן בדרכו של האדם

ד. עיקרון המנחה את האדם בדרכו

הסבר: מקור הביטוי בתהלים קיט, קה: "נֵר לְרַגְלֵי דְבָרְךָ וְאוֹר לְנִתְיָבְתֵי".

18. איזו מילה לא נוצרה בדרך של הלחם הכולל את המילה 'אור'?

א. רמזור

ב. מגדלור

ג. מצפור

ד. גלילור (קליידוסקופ)

הסבר: מצפור מצפה הררי גבוה שנשקף ממנו נוף נרחב המילה נגזרה מן השורש צפ"ר, על פי פירוש הפועל צַפַּר בפסוק "מִי יָרָא וְחָרַד יָשֵׁב וְיִצְפֹּר מִהָר הַגָּלְעָד" (ספר שופטים). ויש המסבירים את מצפור כהלחם של מצפה וציפור.

19. איך אפשר לומר מְרַד ברבים?

א. מְרַדִים

ב. מְרִידוֹת

ג. מעשי מרד

ד. כל התשובות נכונות

הסבר: מבחינה דקדוקית צורת הרבים של מְרַד היא מְרַדִים, כמו מְסַר–מְסָרִים, נְשָׁף–נְשָׁפִים. ואולם הלכה למעשה הצורה הזאת איננה רווחת, ובמקומה נוקטים הדוברים צירופים כגון 'מעשי מרד', 'פעולות מרד' או את צורת הרבים של המילה הנרדפת מְרִידָה – מְרִידוֹת.

20. כיצד נכון לומר?

א. בחנוכייה שמונה נרות ושמש, ובכל החג מדליקים ארבעים וארבע נרות

ב. בחנוכייה שמונה נרות ושמש, ובכל החג מדליקים ארבעים וארבעה נרות

ג. בחנוכייה שמונה נרות ושמש, ובכל החג מדליקים ארבעים וארבע נרות

ד. בחנוכייה שמונה נרות ושמש, ובכל החג מדליקים ארבעים וארבעה נרות

הסבר: המילה 'נרות' היא ממין זכר, ולכן שמות המספר הם בסיומת ךָּ: שְׁמוֹנֶה נרות; ארבעים וארבעה נרות.

21. כיצד נכון לומר?

א. מטבעות שוקולד טעימים

ב. מטבעות שוקולד טעימות

ג. מטבעות שוקולד טעים

ד. כל התשובות נכונות

הסבר: המילה מְטַבֵּעַ שייכת לקבוצה קטנה של שמות עצם שמינם הדקדוקי כפול, ועל כן אפשר לומר על מטבעות [שוקולד] 'טעימים' וגם 'טעימות'. על מטבעות העשויים (או עשויות) משוקולד טעים אפשר כמובן גם לומר 'מטבעות [של] שוקולד טעים'.

22. איזו מן המילים קרובה מבחינה גיזרנית (אטימולוגית) למילה סופגנייה?

א. ספינג'

ב. ספוג

ג. ספונג'יה

ד. כל התשובות נכונות

הסבר: כל המילים הללו מקורן במילה היוונית spongos שפירושה 'ספוג'.

23. מה המשמעות המקורית של 'שמן כתיבת'?

א. שמן כותנה

ב. שמן בכמות מועטה

ג. שמן טקסי של כת האיסיים

ד. שמן שהופק בכתישה במכתש

הסבר: השורש כת"ת קרוב לשורש כת"ש, וכמותו הוא מציין שבירה ושחיקה.

24. באיזה ביטוי המילה 'נס' יוצאת דופן במשמעותה?

א. בעל נס

ב. בדרך נס

ג. העלה על נס

ד. אין סומכין על הנס

הסבר: בביטוי 'העלה על נס' המילה נס משמשת בהוראה 'מוט של דגל', ואילו בביטויים האחרים הכוונה למעשה פלאים.

25. איזו מילה אינה קשורה לאש?

א. רמץ

ב. מוקד

ג. אבוקה

ד. אישון

הסבר: את המילה אישון (בבת העין) מקובל למדי להבין בהוראה 'איש קטן' – כדמות הנשקפת מן הנקודה השחורה שבמרכז העין.